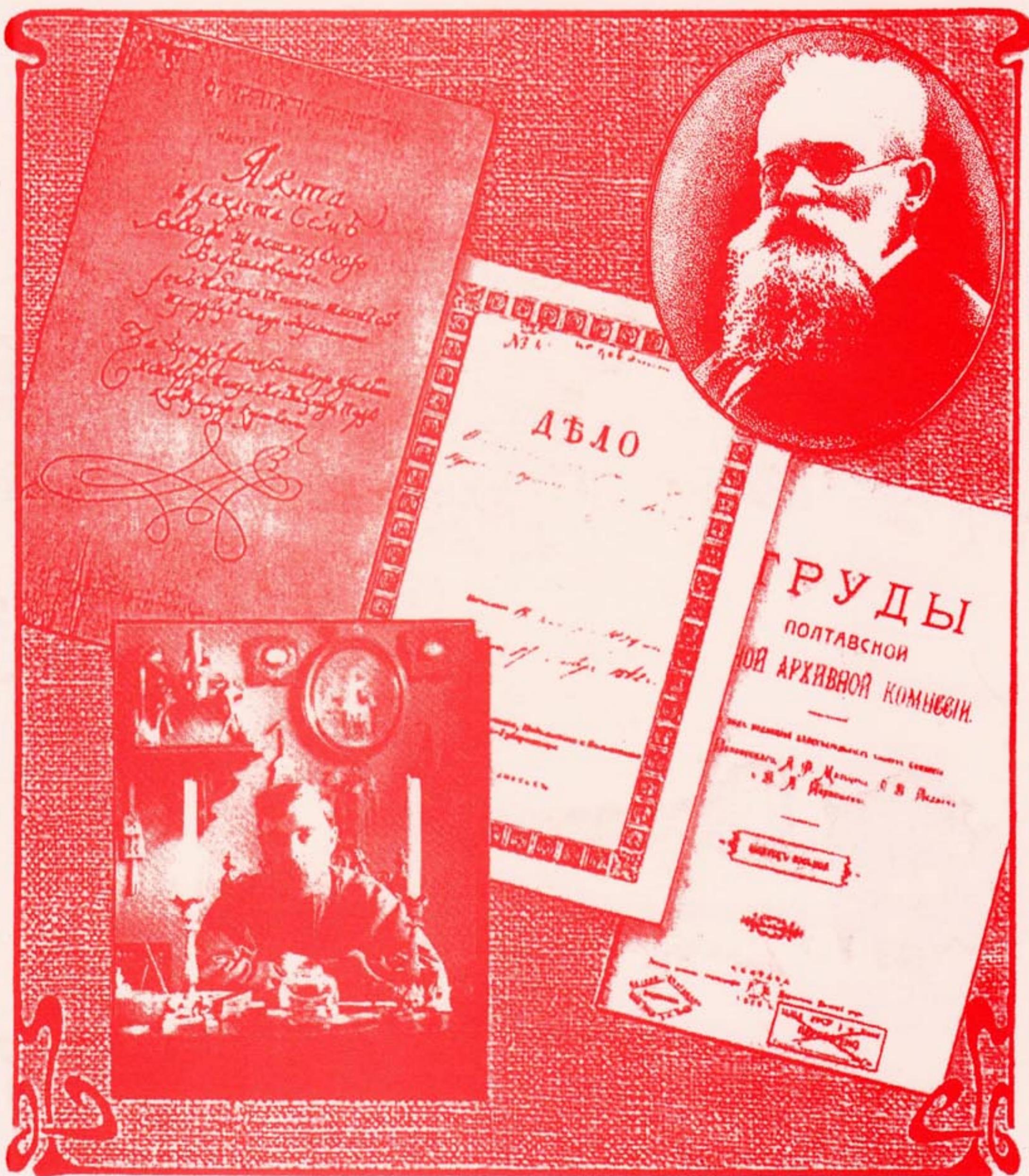

Пам'ятки

АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЩОРІЧНИК

ТОМ 7 2007

української культури, 1971–2000 рр.», присвячена одному з найбільших музеїв української громади в Канаді та за її межами – Селу спадщини української культури. Автор розповів про розбудову цієї унікальної установи. Подані ним факти підпорядковані певному творчому задуму автора і дають змогу висвітлити широке коло питань, пов’язаних із сучасними проблемами діяльності музею.

Традиційно публікації цієї частини збірника присвячені різним аспектам подальшого розвитку української мови та мовної освіти в Канаді: «Мовна освіта: Альберта й Канада» працівника міністерства освіти Альберти Івана Соколовського, «На правописні теми» Яра Славутича та ін.

Значний внесок у дослідження історії окремих українських інституцій Канади зробили: музикознавець Марія Дитиняк («Фундація тисячоліття хрещення України»), професор університету Британської Колумбії Валеріян Ревуцький («З історії українського театру в Канаді»), д-р Френк Сисин («Центр досліджень історії України ім. Петра Яцика»), д-р Петро Саварин («20-річчя Альбертського товариства збереження української культури»), директор музею в Едмонтоні Анастасія Сенів («Музей союзу українок Канади») та ін. У спогадах Петра Саварина «Українці в Альбертському університеті» висвітлено значний внесок українців Канади не лише в історію та розвиток університету, а й у канадську культуру.

Західноканадський збірник є результатом копіткої праці багатьох українців, небайдужих до свого існування за межами України, до рідної мови, культури. Підставою для високої оцінки його змісту, на нашу думку, не є науково-теоретичний рівень публікацій, не логіка їхньої побудови, а велике бажання авторів та упорядників «засвідчити українське життя в Західній Канаді», що їм цілком вдалося.

Микола Железняк, Сергій Плахотнюк

«ENCYCLOPEDIA OF UKRAINE»: АНГЛОМОВНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ПРО УКРАЇНУ ТА УКРАЇНЦІВ

Першим виданням енциклопедичного змісту про Україну вважають тематичний збірник «Украинский народ в его прошлом и настоящем», опублікований у Петрограді в 1914–1916 рр. під редакцією Ф. Вовка, М. Грушевського, Ф. Корша, А. Кримського, М. Тугана-Барановського та О. Шахматова. Огляд з історії України подав М. Грушевський. Статті з інших галузей написали С. Рудницький (географія), О. Русов, В. Охримович, С. Томашівський (демографія), П. Єфименко (право). Вийшло усього два томи, видання припинилося через початок Першої світової війни. Перша універсальна абеткова енциклопедія – «Українська загальна енциклопедія» (у 3-х томах, Львів; Станіславів; Коломия, 1930–1935; редактори І. Раковський та В. Сімович) – є оригінальною працею про Україну українською мовою. Вона стала взірцем і важливим джерелом для наступних українських енциклопедій, хоч базові відомості в ній ґрунтувалися на енциклопедії «Konversations-Lexikon» Ф.-А. Брокгауза (перше видан-

ня 1796–1811). До написання статей було залучено 138 науковців із Західної України та з-за кордону. В енциклопедії чи не вперше висвітлено питання практично з усіх ділянок знань про Україну та українців, особливо змістовним називають 3-й том, що вийшов під редакцією В. Сімовича.

Найвичерпнішу тематичну енциклопедію про Україну видано у повоєнний час відновленим Науковим товариством ім. Шевченка у Німеччині – 104 науковці під керівництвом В. Кубійовича та З. Кузелі укладали тритомну «Енциклопедію українознавства» (Мюнхен, 1949–1952). За сприяння Українського народного союзу (США) у Торонто у 1963 р. і 1970 р. вийшла двотомна її оновлена і розширенна англійська версія «Ukraine: A Concise Encyclopedia», що стала своєрідною противагою англійській версії 17-го тому «Української радянської енциклопедії», що вийшов під назвою «Soviet Ukraine» (1969). Окрім того, НТШ у Європі впродовж 1955–1984 рр. видало 10 томів абеткової «Енциклопедії українознавства» (головний редактор В. Кубійович). Ці три проекти стали основою найвичерпнішої на сьогодні п'ятитомної англомовної енциклопедії про Україну та українців – «Encyclopedia of Ukraine» (Toronto; Buffalo; London, 1984–1993), що містить близько 12,5 тисяч статей з ілюстраціями, світлинами та мапами.

Ухвалу про необхідність видання англомовної абеткової української енциклопедії прийнято з ініціативи В. Кубійовича, представника НТШ – Європа, та Ю. Луцького, професора Торонтського університету, у грудні 1979 р. Це сталося після утворення при Університеті Альберти (Торонто) Канадського інституту українських студій, директор якого М. Лупул гарантував редакційну підготовку цього видання. Фінансову підтримку забезпечували спеціальна програма Торонтського університету та Канадська фундація українських студій. Упродовж п'яти років передбачалося опублікувати чотири томи. Однак найперші труднощі при її підготовці становила та обставина, що минуло понад двадцять років від часу появи перших томів абеткової «Енциклопедії українознавства», – отож, широкий пласт матеріалів вимагав ревізії й оновлення. Друга складність виникла через мовні відмінності: видання «Енциклопедії українознавства» ще тривало, а підготовка першого та другого томів «Encyclopedia of Ukraine» за англійською абеткою у розрізі «A–F» та «G–K» вимагала українських гасел на «Ч», «Ф» та «Х» (відповідно «Ch», «F» та «Kh»), які ще не були підготовлені. Крім того, робота від самого початку передбачала не лише звичайний переклад з української мови на англійську, а й перегляд статей, їхнє доопрацювання, а іноді й написання нової статті. Організовуючи роботу над змістом енциклопедії, В. Кубійович виділив кілька тематичних груп:

1. Статті, що стосуються географії України, загалом природного середовища (географія, геологія, ґрунти, флора і фауна, клімат та гідрографія), археології та історії, юриспруденції (зокрема й українського права), Церкви, української мови та літератури, освіти, художнього мистецтва, театру й музики, економіки України тощо.

2. Статті, що передбачають розгорнуті огляди дисциплін у різних галузях науки, хоч і не пов’язаних конкретно з Україною (антропологія, археологія, ботаніка, хімія, економічні студії).

3. Вичерпні статті про українські етнічні історико-географічні території – Буковину, Слобідську Україну, Південну Україну та ін., – а також міста й містечка (з додатками карт).

4. Статті, що висвітлюють українські взаємовідносини з іншими країнами й народами в минулому й сучасному, країни еміграції українців, національні меншини в Україні.

5. Біографічні статті, огляд історичних подій, географічних об'єктів, різнопідвидом організацій, інституцій та видань.

Перший том з'явився 1984 р. під редакцією В. Кубійовича, йому асистували В. Маркусь, А. Жуковський та Д. Гусар-Струк, редактором англійської мови був Ю. Луцький. Передмова, підписана В. Кубійовичем «*Sarcelles, August 1983*», починалася твердженням про те, що «*Encyclopedia of Ukraine*» є доповненням (...is the complement of...) до «Енциклопедії українознавства», котра ініційована ще 35 років тому Науковим товариством ім. Шевченка. Після Другої світової війни «більшість українських науковців, котрі залишили Україну після другої радянської окупації, знайшли прихисток [у Німеччині]. Серед них були спеціалісти в кожній ділянці українських студій...» Відтоді величезна частка суспільних людських і матеріальних ресурсів була спрямована на підготовку та видання «Енциклопедії українознавства». У передмові також зазначено, що видання «Енциклопедії українознавства» на Заході стимулювало появу першої української радянської енциклопедії, наголошено на фундаментальних розбіжностях між «Енциклопедією українознавства» та її радянським «двійником», зокрема в інтерпретації певних персон, тем чи подій («...радянська енциклопедія спрямована демонструвати наскрізь у своєму змісті братерське єдинство українського, російського та всіх інших народів “Радянської Батьківщини”»), уникаючи водночас згадок певних фактів і персон, перекручуючи інші, подаючи мінімально і у викривленому світлі відомості про Церкву та український період 1918–1921 рр. Від 1977 р. почалося оновлення матеріалів «Енциклопедії українознавства» з метою підготовки її англійської версії. «*Encyclopedia of Ukraine*» буде видана «у чотирьох томах, приблизно 1000 сторінок кожний. Вона міститиме до 20 000 статей, багато з яких обсягом від однієї до п'ятнадцяти сторінок» – такий план окреслено у передмові до першого тому енциклопедії В. Кубійовичем.

Для підготовки другого тому було створено редакційну колегію на чолі з В. Кубійовичем, у складі якої, крім попередніх науковців, працювали також О. Біланюк, С. Янів, М. Лупул та Б. Кравченко. Том вийшов через три роки після смерті В. Кубійовича – 1988 р. Надалі редакцію очолював Д. Гусар-Струк. Після перегляду й аналізу накопичених матеріалів стало зрозумілим, що чотири томи не вмістять все необхідне до публікації, – тож прийнято рішення готовити до одночасного видання, в один рік, ще три томи. Утворення незалежної України, а, отже, і налагодження прямих необмежених контактів з ученими та дослідниками з України дало змогу отримати для публікацій найсучасніші відомості, подати матеріали відповідно до нових реалій.

У передмові до третього-п'ятого томів, які вийшли 1993 р., Д. Гусар-Струк зазначив, що настає кульмінація процесу, котрий розпочався 1948 р. у Мюнхені, коли НТШ спрямувало свої людські й матеріальні ресурси на підготовку й видання «Енциклопедії українознавства». Надалі подано коротку згадку про передмову до «Encyclopedia of Ukraine», опублікованої у першому томі. Як показала практика, передбачений В. Кубійовичем графік видання по одному тому в межах 2–3 років є нереальним, а необхідність п'ятого тому обумовлена накопиченим обсягом інформації, – пояснив новий головний редактор. Водночас прийняте задля технічної зручності рішення видати одночасно три томи відкрило непередбачувану змогу також подати деякі відомості про швидкі зміни в Україні після розвалу Радянського Союзу. «Ми переконані, що “Encyclopedia of Ukraine” відповідає основним вимогам енциклопедії у представленні фактів та інформації точно і об'єктивно. Ці вимоги є особливо разючими у світлі неточностей, викривлень і прогалин, яких припустилися вчені однаково як радянської України, так і світові стосовно України» – відзначено в передмові. Основні принципи енциклопедії, представлені у перших двох томах, не змінилися. Натомість перед редакцією постало найважливішим завдання бути обізнаними з швидкоплинними подіями у незалежній Україні та подавати сучасну і достовірну інформацію. Таким чином, майже 90% матеріалів до 3–5-го томів написано і схвалено редакційною радою на початку 1992 р. Значні зміни стосувалися, зокрема, термінології та географічних назв. Наприкінці передмови зазначено, що передбачено ревізію статей кожні три роки, а для полегшення користування енциклопедією – вичерпний алфавітний покажчик в окремому томі за два роки згодом. Однак алфавітний покажчик вийшов 2001 р., уже після смерті Д. Гусара-Струка, котрий, як зазначено в передмові до нього, мав намір видати «index» як частину 6-го тому, де буде також вміщено оновлені дані щодо відомостей у попередніх томах, список помічених помилок та добірка нових статей. Канадський інститут українських студій схвалив лише публікацію алфавітного покажчика та списку помічених помилок. План шостого тому заміщено проектом Інтернет-версії енциклопедії, над яким від січня 2001 р. працює КІУС (адреса сторінки www.encyclopediaofukraine.com).

Отже, матеріали «Encyclopedia of Ukraine» первісно складені з огляду на збалансоване висвітлення і спрямовані виправити допущені щодо української теми в інших виданнях енциклопедичного змісту чи то політично-ідеологічні викривлення, чи то помилки через недостатність відомостей. Зокрема, важливим було: подання статей на теми полонізації, русифікації, русофільства, міграції населення, у яких потрактовано причини і наслідки насильницької культурної асиміляції українського етносу в часи великих імперій; заперечення поширеного в американських і російських наукових колах викладу історії Московської держави безпосередньо від історії Київської Русі; запровадження окремих гасел «Ukraine», «Ukrainian National Republic» та «Ukrainian Soviet Socialist Republic». Отож, «Encyclopedia of Ukraine» є найпершим вичерпним джерелом, яке подало читачам у зарубіжному світі перше уявлення про Україну, котра щойно здобула незалежність.